

PRESENTACIÓ.
LA REVISTA DE CATALUNYA. TRIBUNA CULTURAL D'UN PAÍS

JOSEP M. FIGUERES

Universitat Autònoma de Barcelona
Societat Catalana d'Estudis Històrics (IEC)

1

El dia 11 de març de 2004 tingué lloc a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona el col·loqui «*En Patufet*: cent anys. La revista i el seu impacte». Fou un dia trist per un sagnant atemptat. Abans de començar ens arribaven notícies de la suspensió de moltes altres activitats públiques i acadèmiques, era el precís instant de la catàstrofe. En petit comitè ho comentàvem els organitzadors i els ponents. La meua mirada es va adreçar a Josep Faulí, de qui sovint citava aleshores la frase «Tot el que hem fet els catalans ens ho hem fet nosaltres sols», o sigui, sense un Estat rere la cultura i la identitat. Recordava la lectura de la tesi de Carles Riba en aquell mateix edifici, mentre xiulaven les bombes i la cultura seguia, malgrat els entrebancs; per exemple, l'edifici del diari *La Publicitat*, a tocar de la plaça Universitat, fou literalment enderrocat; i el prestigiós catedràtic Lluís Segalà, professor de la mateixa universitat, va ser mort per qui usava les bombes com a arguments. Afortunadament, els terroristes no se sortiren amb la seva i ens conjuràrem per seguir. Sabíem, les mirades de tots ens feien còmplices, que si ho ajornàvem ves a saber quan es podria tornar a convocar un acte de similars característiques que havia costat molt de preparar.

Vuit mesos després n'aparegué el llibre. Fou gràcies a la suma dels esforços de la Fundació Folch i Torres, l'Ajuntament de Palau-solità i Plegamans, la Universitat Autònoma i la Generalitat. S'edità ràpidament, el novembre. Els autors hi participaren immediatament i les proves, amb un diligent i amatent Josep Massot al davant de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, feren que l'obra aparegués en un procés ràpid i eficient. Dos departaments de la UAB, el de Periodisme i Ciències de la comunicació, amb Eugeni Giral, i el de Filologia catalana, amb Jordi Castellanos, ajudaren l'esforç de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i l'obra s'inclogué en la Biblioteca Milà i Fontanals amb el número 47. Són unes actes formades per deu textos on s'analitzen i avaluen aspectes de conjunt com el contingut, la incidència, la tipografia, la literatura

infantil..., o específics, com l'editor Josep Baguñà, els il·lustradors, la llengua o bé seccions com les famoses «Pàgines viscudes».

La revista de més tiratge, de més difusió, de més impacte fou present a la Universitat, fou estudiada acadèmicament, i les actes la projectaren a la comunitat cultural catalana. Estudiosos com Eulàlia Pérez Vallverdú, Teresa Mañà, Josep Faulí, Montserrat Castillo, Santi Barjau, Manuel Llanas, Ramon Pinyol, Adriada Danés i Anna Bartra, al costat dels promotors, Jordi Castellanos i qui signa, aportaren uns materials que ens ajuden a entendre millor la societat, atès que aspectes sovint desatesos per un mal considerat valor menor foren sotmesos a la dissecció amb qualitat i rigor. També la rapidesa dels ponents a lliurar el textos escrits en facilità puntualment l'edició.

2

Aquesta segona trobada a l'entorn d'una publicació la plantejarem mentre gaudíem d'un xic d'estabilitat personal rere oposicions, viatges llargs, una feixuga investigació... Finalment, el 2010 ens animàrem i definírem una altra publicació. Si la primera havia estat sobre una revista infantil i popular, per contraposició ara tocava, pensàvem, una de cultural, acadèmica. Pocs dubtes teníem davant la importància de la que havia de ser seleccionada. Efectivament, amb el nou director del Departament de Periodisme i de Ciències de la comunicació, José Manuel Pérez Tornero, ho vàrem veure molt clar, tot i les dificultats financeres que no permetien, com pertoca, ni la compensació de la recerca laboriosa i reeixida ni, simplement, la compensació de les despeses de viatges o els materials. Coincidírem en la vàlua, la significació i la categoria de la *Revista de Catalunya*. I ens hi posàrem. Ens ajudà en l'organització i la difusió la Societat Catalana d'Estudis Històrics (SCEH), presidida per Jaume Sobrequés, també catedràtic de la UAB, que ens facilità un sòlid recolzament. I fou fàcil. Tots els ponents convidats, amb la generositat proverbial del món acadèmic, acudiren a la facultat de Ciències de la comunicació a Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), a la Jornada que es dedicava a la *Revista de Catalunya*.

El 24 de novembre de 2010, el degà de la facultat, Josep M. Català, i el director del Departament de Periodisme, J. M. Pérez Tornero, amb el president de la SCEH, Jaume Sobrequés, i un servidor, donàrem la benvinguda als ponents i els assistents i començà un dia sencer dedicat a la publicació. Efectivament, deu intervencions a cura de Jaume Sobrequés, Josep M. Casasús, Fran-

cesc Roca, Francesc Fontbona, Antoni Isarch, David Vidal, Isabel Rodà, Enric Pujol i Maria Campillo hi foren dictades, mentre la de Xavier Ferré Trill fou llegida per una altra persona davant la impossibilitat de la seva assistència. Malauradament, dos ponents, Josep M. Roig i Agustí Colomines, que havien de glossar els continguts històrics de la revista, tingueren problemes de salut i no hi pogueren assistir. N'agraïm l'interès i la bona predisposició. Posteriorment s'hi afegiren Joan Matas, Sebastià Serra i Antoni Marimon amb dos treballs sobre la presència de les Illes en la *Revista de Catalunya*.

Tancà la llarga jornada la taula rodona «Revistes culturals catalanes», amb Jordi Creus (*Sàpiens*), Josep Murgades (*Els Marges*), Marta Prevosti (*Butlletí de la SCEH*) i Josep M. Muñoz (*L'Avenç*), moderada per Alfred Pérez Bastardes en representació de la SCEH. El públic, ultra els especialistes interessats, fou un mar d'estudiants de periodisme que atapeïren la Sala de Graus, asseguts arreu, fins evocar, per la multitud de gent jove que hi havia, l'ambient de les multitudinàries assemblees dels setanta. Clogué la jornada el missatge de Teresa Rovira a l'entorn del seu pare, la revista i la significació. El parlament de comiat fou d'Albert Manent, que va enllaçar l'etapa de l'exili i la democràtica. Va ser un pont en la mateixa voluntat de continuïtat de la publicació. A tota aquesta extensa, valuosa i selecta nòmina d'estudiosos, moltes gràcies pel treball fet.

3

La *Revista de Catalunya* neix el 17 de juliol de 1924, segons llegim en un anunci a *La Publicitat* del mateix dia. Set noms apareixen en l'anunci del sumari. Un conjunt d'escriptors i d'historiadors ben rellevant constitueix aquest primer equip: Ferran Soldevila, Josep Pla, Carles Rahola, Ferran Valls i Taberner, Carles Soldevila, Carles Capdevila i Antoni Rovira i Virgili. Com a seccions fixes s'hi anuncien, entre altres, aspectes d'alta cultura per J. Ferran i Mayoral, lletres per Tomàs Garcés, art per Joan Sacs i teatre per Prudenci Bertrana. La vigília, en portada, el mateix diari esmentava l'èxit de la publicació abans de sortir al carrer, amb gairebé un miler de subscriptors, moltes aportacions financeres privades i un clima d'il·lusió. S'hi esmenten els grans noms que seran presents en el número 2 i en els següents. Col·laboradors abundants i de renom «han anunciat la remesa d'articles per als propers números». El dia 22, en portada en el mateix diari, un editorial elogia l'article de Soldevila sobre l'esperit bel·licós dels catalans. Ho titula: «Un estudi excel·lentíssim», i vol fer honor al que en

Rovira, el director, en diu «revista catalana d'idees», a la qual hom augura un brillant futur.

Sota la dictadura de Primo de Rivera neix doncs una revista cultural important, de llarga trajectòria i en el mateix sentit que altres publicacions del moment, que aspiren a mantenir la identitat en un Estat secularment i profundament hostil a la cultura catalana. L'aparició de la *Revista de Catalunya* és saludada per la premsa catalana amb goig i esperança. Goig per tenir un germà que faltava, una tribuna d'alta cultura, i esperança pel que significava d'aportacions notables que ajudarien a situar la personalitat catalana en el rang que li pertocava en el procés de recuperació, al costat de l'Institut d'Estudis Catalans, les editorials i les entitats que ajudaven a crear mercat, com la benemèrita Associació Protectora de la Llengua Catalana.

Des de 1924 fins a avui, la revista ha tingut una trajectòria singular i marcada pel tremp d'homes com Antoni Rovira i Virgili i Ferran Soldevila, i darreramerament per Max Cahner i Albert Manent, entre molts d'altres; tants, que és la crònica de diverses generacions. La història i el contingut van ser els eixos que van configurar les dues sessions de la jornada: al matí el contingut i a la tarda els protagonistes, en un recorregut històric per la revista.

Sempre m'ha admirat la voluntat de ser que hi ha en circumstàncies adverses. És clar que hom pot asseverar que no es podia fer res més. Així, en plena Guerra Civil, arran de la lectura de la tesi doctoral sobre la *Nausica* de Joan Maragall, el periodista que n'informa¹ clou d'aquesta manera la seva nota sobre l'esdeveniment cultural, minoritari però ben rellevant per a una cultura assetjada:

Començava el doctor Riba a llegir la seva tesi poc després que les sirenes anunciaven haver-se acabat una alarma, durant la qual novament les bombes produïen víctimes a les ciutat, i el Seminari de la Literatura catalana, acabat durant la guerra, mostra senyals ben visibles del bombardeig que destruí parcialment l'edifici universitari. Però, malgrat tot, l'esperit de Catalunya segueix el seu camí i els nostres universitaris continuen les seves tasques.

Sobre la història de la revista hi ha un o dos trets singulars que ens plau de destacar. El primer és la voluntat de persistència, de seguir. El febrer de 1940 apareix a París el número 15 del setmanari d'exili *El Poble Català*. En la secció

1. *La Publicitat*, 19 de maig de 1938.

«Veus amigues» hi figura l'article de Jules Vèran «La proscripció oficial de la llengua catalana». Vèran exposa:

Acabo de rebre una publicació la sola vista de la qual m'ha omplert de melangia. És la *Revista de Catalunya*, el primer número una nova sèrie que serà d'ara endavant impresa a França. Per què? Perquè l'ús públic de la llengua catalana està interdit a Catalunya, perquè l'edició a Catalunya de publicacions en català està interdita. [...] El general Franco, que vol unificar fortament per la centralització, sap prou bé que la llengua és la darrera fortalesa en la qual un poble es tanca quan vol conservar una certa independència, si més no l'espiritual.

I aquest article encoratja més els enemics de la llibertat, els centralistes espanyols, a fer tancar una revista catalana a París (!). Ho aconsegueixen. Però l'obstinació dels catalans amants de la seva manera de ser la preserva. Josep Carner escriu en el número primer de la represa, també a París, el 1947, i titula precisament així el seu article, «Represa»:²

La *Revista de Catalunya*, darrere anys de silenci imposats per la duresa dels nostres destins i pels d'Europa, reapareix a França, tot proposant-se d'atènyer, definitivament, una vida estable. Empresa difícil, perquè continuen la persecució i l'angoixa en la Catalunya ultratjada per l'ocupant, i encara és fa més agut el risc en les seves comunicacions amb la de l'exili: això podrà induir-nos a deixar en un provisorí anonimats els treballs que amb el temps ens arribaran d'aquella. I, d'altra part, la Catalunya exiliada, per la seva dispersió, pel seu clima inquiet, per la mancança generalíssima d'instruments de treball, haurà de vèncer dificultats considerables.

Avui tenim moltes noves institucions que poden disposar de tribunes en català, com l'Institut d'Estudis Catalans, la universitat i els centres d'estudi diversos. I també un centenar llarg de revistes prestigioses i reeixides que, amb voluntat d'excel·lència i rigor, acosten la cultura catalana al món. Tanmateix, en aquest sector hi ha diversos riscos. Un de terrible és la necessitat de publicar en revistes dites «d'alt impacte», la qual cosa fa que molts investigadors desconsiderin les publicacions nostrades, que són vistes com a locals, mentre que les de

2. Reproduïm la versió a Josep CARNER, *Prosa d'exili* (1939-1962), Barcelona, Edicions 62, 1985, p. 34-37.

Portugal o Holanda, per exemple, es consideren nacionals. Un altre perill per a la normalització és la castellanització, per una mal considerada voluntat d'universalització o l'exigència de l'anomenat «impacte», que fa que moltes revistes universitàries catalanes tinguin només en aquella llengua la capçalera. No és el cas dels centres d'estudis locals o les corporacions privades, que mantenen una voluntat de preservació digna d'encomi. I actualment neixen revistes acadèmiques en anglès que se salten l'espanyol per arribar al món: s'ha vist que amb el mateix esforç el resultat és de més gran abast.

Ens convenen aquestes tribunes, començant per la *Revista de Catalunya*. El promotor de la nova etapa, que arrenca l'octubre de 1986, afirma en l'editorial:³

Pot dubtar algú que, deu anys després d'iniciar-se el procés de reaparició de la seva llibertat, Catalunya no necessitava de nou la *Revista de Catalunya*? És a dir, que cal una revista d'allò que hom ha vingut a anomenar alta cultura, amb una base humanística, però no solament de lletres i arts, de filosofia i d'història, sinó amb els aspectes més pròxims a les humanitats de les ciències socials, del dret i de tot el camp científicotècnic. Una revista que tracti de Catalunya i de tots els Països Catalans, del passat però, sobretot, del present i del futur, de la política i de l'economia, de l'actual autogovern i del que hauríem de tenir. Però també una revista que tracti d'aquelles qüestions que interessin a tot el món, especialment al nostre entorn cultural. [...] Però, sobretot, la revista ha de discórrer pels camins de la modernitat.

Amb aquests mots seguia la vida d'una revista important. Recollia el tremp de Rovira i Virgili, que exposava la necessitat⁴ d'una publicació d'alta cultura, simplement per ser. *Joan Sacs*, pseudònim de Feliu Elias, en la portada del mateix exemplar del diari la valorava positivament, a punt d'encetar-se una nova etapa política pocs mesos després i en moments d'efervescència política:

Cal en efecte repassar els índexs d'aquests cinc anys de la nostra principal publicació periòdica, els cinc gruixuts volums, per fer-se càrrec del bé que ha complert la seva missió; per a constar que les nombroses i valuoses matèries

3. Max CAHNER, «Seixanta-dos anys després», a *Revista de Catalunya*, núm. 1 (octubre de 1986).

4. Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Com serà la *Revista de Catalunya*», *La Publicitat*, 14 de juny de 1924.

d'assaig, especulació, recerca i crítica que es registren a les planes de *Revista de Catalunya*, estarien avui dia encara inèdites si no fos per ella. [...] La nostra cultura no dóna ara com ara per a moltes revistes d'idees, però sí per a una del tipus de *Revista de Catalunya*. Tots hi som obligats, àdhuc els que no la llegeixin. Tots hem de fer el possible perquè es pugui mantenir tan ufanosa com ara surt, des de setembre, i sobretot per tal que pugui encara densificar-se i engruixir-se més.

Seria una llàstima que ara, en moments de llibertat d'edició, tot i les complexitats del mercat derivades d'una destrucció de dècades, la publicació no pogués no només mantenir-se sinó expandir-se, ara que s'acosten temps molts difícils de persecucions a la cultura comuna a les Illes Balears després de les persecucions sistemàtiques al País Valencià.⁵ Certament, circumstàncies més difícils que les presents ha vist passar la *Revista de Catalunya*. En plena Guerra Civil, en una entrevista, el redactor en cap Armand Obiols afirma:⁶

–Creieu oportuna, en aquests moments de lluita sagnant pel triomf dels nostres ideals, la reaparició d'aquesta revista d'assaig sobre temes literaris i ideològics?

–La crec, no tan sols oportuna, sinó necessària i fins i tot indispensable. Potser alguns veuran amb indiferència, o amb una mena de curiositat molt aviat satisfeta, l'anunci d'aquesta represa. I, tanmateix, la reaparició de la nostra revista en plena guerra per la llibertat i per la vida de la Pàtria és un fet d'una transcendència real, de tan evident, gairebé indemostrable. Els nostres enemics, que, quan de la profunda realitat de Catalunya es tracta, són sovint més sagaços que nosaltres mateixos, ens indiquen prou bé, amb la simple direcció de llur odi, quines són les coses que ens fan irreductiblement forts. L'odi a la llengua catalana i l'odi, més feroç encara, a tot allò que en la llengua i per la llengua es manifesta, ha estat sempre l'infal·lible aglutinant de l'anti-Catalunya.

Obiols responia així, al diari *Treball*, a una pregunta sobre les necessitats de racionalitzar despeses en temps de crisi, i avui la resposta pot anar també, a cau-

5. Uns anys després, els pitjors averanys s'han acomplert. La *Revista de Catalunya* ha suspès la seva edició i el Partit Popular ha seguit incrementant la seva campanya sistemàtica de menysvaloració i residualitat de l'ús social de la llengua catalana allà on ha recollit vots per fer-ho. (23 de juliol de 2012).

6. M., «Un quart de conversa amb Armand Obiols, redactor en cap de la *Revista de Catalunya*», a «Les Lletres. L'obra i l'home del dia», *Treball*, 25 de gener de 1938.

sa de les necessitats financeres, en la mateixa direcció. I cal pensar en els problemes del país present, fruits de l'ahir violent, amb una destrucció de la indústria cultural, un procés sistemàtic i molt intel·ligent de substitució i una destrucció del mercat autòcton, acompanyats de molts altres fenòmens internacionals. La conseqüència directa d'això és l'afebliment dels instruments de qualitat propis, que en la llengua i la manera de pensar del país ajudaven la ciència, la cultura i el pensament a través de l'alta cultura, l'assaig i article de referència. Seria una llàstima que no fos ajudada institucionalment com cal, atesa la trajectòria de gran duresa que ha condicionat la situació present. Si la revista visqué sota dictadures militars, guerres, repressions i exilis, bé podria ara mantenir-se fins a trobar el punt d'equilibri amb una societat plenament normalitzada en el seu ús lingüístic. Fins aleshores, caldrà agrair a les diverses generacions d'intel·lectuals els esforços fets per dotar al país d'una tribuna de qualitat i referència com ha estat la *Revista de Catalunya*.